

S *tudia*
H *istorica*
S *lovenica*

Studia Historica Slovenica

Časopis za humanistične in družboslovne študije
Humanities and Social Studies Review

letnik 19 (2019), št. 1

ZGODOVINSKO DRUŠTVO
DR. FRANCA KOVAČIČA
V MARIBORU

ZRI DR. FRANCA KOVAČIČA V MARIBORU

MARIBOR 2019

Izdajatelja / Published by

ZGODOVINSKO DRUŠTVO DR. FRANCA KOVAČIČA V MARIBORU/

HISTORICAL SOCIETY OF DR. FRANCO KOVAČIČ IN MARIBOR

<http://www.zgodovinsko-drustvo-kovacic.si>

ZRI DR. FRANCA KOVAČIČA V MARIBORU/

ZRI DR. FRANCO KOVAČIČ IN MARIBOR

Uredniški odbor / Editorial Board

dr. Ivo Banac (ZDA / USA), dr. Rajko Bratuž, dr. Neven Budak (Hrvaška / Croatia),
dr. Jožica Čeh Steger, dr. Darko Darovec, dr. Darko Friš, dr. Stane Granda, dr. Andrej Hozjan,
dr. Tomaž Kladnik, dr. Mateja Matjašič Friš, dr. Aleš Maver, dr. Jože Mlinarič, dr. Jurij Perovšek,
dr. Jože Pirjevec (Italija / Italy), dr. Dragan Potočnik, dr. Andrej Rahten, dr. Tone Ravnikar,
dr. Imre Szilágyi (Madžarska / Hungary), dr. Peter Štüh, dr. Polonca Vidmar,
dr. Marija Wakounig (Avstrija / Austria)

Odgovorni urednik / Responsible Editor

dr. Darko Friš

Zgodovinsko društvo dr. Franca Kovačiča

Koroška cesta 160, SI-2000 Maribor, Slovenija

e-pošta / e-mail: darko.fris@um.si

Glavni urednik / Chief Editor

dr. Mateja Matjašič Friš

Članki so recenzirani. Za znanstveno vsebino prispevkov so odgovorni avtorji.

Ponatis člankov je mogoč samo z dovoljenjem uredništva in navedbo vira.

The articles have been reviewed. The authors are solely responsible for the content of their articles.

No part of this publication may be reproduced without the publisher's prior consent and a full mention of the source.

Žiro račun / *Bank Account:*

Nova KBM d.d.

SI 56041730001421147

Prevajanje / *Translation:*

David Hazemali, Uroš Turnšek

Lektoriranje / *Language-editing*

Ana Šela

Oblikovanje naslovnice / *Cover Design:*

Knjižni studio d.o.o.

Oblikovanje in računalniški prelom /

Design and Computer Typesetting:

Knjižni studio d.o.o.

Tisk / *Printed by:*

Itagraf d.o.o.

<http://shs.zgodovinsko-drustvo-kovacic.si>

Izvečke prispevkov v tem časopisu objavljata '**Historical – Abstracts**' in '**America: History and Life**'.

Časopis je uvrščen v '**Ulrich's Periodicals Directory**', evropsko humanistično bazo **ERIH** in mednarodno bibliografsko bazo **Scopus (h, d)**.

*Abstracts of this review are included in '**Historical – Abstracts**' and '**America: History and Life**'.*

*This review is included in '**Ulrich's Periodicals Directory**', european humanistic database **ERIH** and international database **Scopus (h, d)**.*

Studia historica Slovenica, Časopis za humanistične in družboslovne študije, je vpisan v razvid medijev, ki ga vodi Ministrstvo za kulturo RS, pod zaporedno številko **487**. Izdajo časopisa sta omogočili Agencija za raziskovalno dejavnost RS in Mestna občina Maribor.
Co-financed by the Slovenian Research Agency and City of Maribor.

Studia
Historica
Slovenica

Kazalo / Contents

Članki in razprave / Papers and Essays

- ANDREJ HOZJAN: **Z**godnjenovoveško Prekmurje. V čast stoletnice združitve prekmurskih Slovencev z matičnim narodom (2019) 11
Early Modern Prekmurje. In Honour of the Centenary of the Reunification of Prekmurje Slovenians with their Homeland (2019)
- NINA STEINBACHER in ANDREJ RAHTEN: **"V** boj za staro pravdo!" – ustanovitev in delovanje Samostojne kmetijske stranke do konca zasedanja konstituante 71
"In the Fight for Old Justice!" – Establishment and Activities of the Independent Agricultural Party until the End of the Constituent Assembly Period
- MATEJA ČOH KLADNIK: **S**odišče slovenske narodne časti na Ptuj 107
The Court of Slovenian National Honour in Ptuj
- JOŽICA ČEH STEGER: Ivan Potrč in Narte Velikonja na sončni in senčni strani revolucije 135
Ivan Potrč and Narte Velikonja on the Sunny and Shadowy Side of Revolution
- FRANCI LAZARINI: **F**rance Stele in raziskovanje slovenske arhitekture 153
France Stele as the Researcher of Slovenian Architecture
- ALEŠ MAVER, DARKO FRIŠ in GORAŽD BAJC: **M**ed begom pred sovjetsko preteklostjo in vračanjem vanjo. Stranke in volitve v Ukrajini in Belorusiji med leti 1989 in 2013 181
Between a Flight from the Soviet Past and a Return to It. The Party Landscape of Ukraine and Belarus between 1989 and 2013
- GORAŽD BAJC, JANEZ OSOJNIK in DARKO FRIŠ: **N**ekateri vidiki mednarodnega priznanja Slovenije s posebnim ozirom na ameriški pogled, junij 1991–april 1992 217
Some Aspects of Slovenia's International Recognition with Particular Reference to the American Perspective, June 1991–April 1992

S *tudia* **H** *istorica* **S** *lovenica*

MIRAN LAVRIČ: **Mladi in religija v severovzhodni Sloveniji**
po letu 2000. Sekularizacijske težnje in relativno
vztrajanje institucionalne religioznosti 257
Youth and Religion in Northeastern Slovenia after 2000.
Secularization Tendencies Along with the Relative Robustness
of Institutional Religiosity

Avtorski izvlečki / Authors' Abstracts 277

Uredniška navodila avtorjem /
Editor's Instructions to Authors 283

S *tudia*
H *istorica*
S *lovenica*

*Studia
Historica
Slovenica*

UDK 929Potrč I+929Velikonja N.
821.163.6.09
1.01 Izvirni znanstveni članek

DOI 10.32874/SHS.2019-04

Ivan Potrč in Narte Velikonja na sončni in senčni strani revolucije

Jožica Čeh Steger

Dr., redna profesorica
Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta Maribor,
Oddelek za slovanske jezike in književnosti
Koroška cesta 160, SI–2000 Maribor, Slovenija
e-pošta: jozica.ceh@um.si

Izvleček:

Slovenski pisatelji in pisateljice so ob koncu druge svetovne vojne delili usodo številnih intelektualcev v spektru od zmagovalcev do tragičnih poražencev komunistične revolucije. V prispevku želimo prikazati, kako sta se po drugi svetovni vojni izpisali življenjski in literarni poti pisateljev Ivana Potrča in Narteja Velikonje. Potrč je bil vse od gimnazijskih let zaprisežen komunist, v Kraljevini Jugoslaviji politični zapornik, med vojno v taborišču Mauthausen in partizan, po osvoboditvi pa je zasedal visoke politične funkcije. Življenjska usoda Narteja Velikonje, katoliško usmerjenega visokega banovinskega uradnika in med drugo svetovno vojno Rupnikovega sodelavca, se je iztekla tragično. Povojna komunistična oblast ga je dne 23. junija 1945 obsodila na smrt z ustrelitvijo. Kot pisatelja se Ivan Potrč in Narte Velikonja stikata v socialno občuteni pripovedni prozi.

Ključne besede:

Ivan Potrč, Narte Velikonja, zmagovalci revolucije, žrtve komunizma, socialni realizem

Studia Historica Slovenica

Časopis za humanistične in družboslovne študije
Maribor, letnik 19 (2019), št. 1, str. 135–152, 37 cit., 3 slike
Jezik: slovenski (izvleček slovenski in angleški, povzetek angleški)

Uvod

Slovenski pisatelji in pisateljice so ob koncu 2. svetovne vojne delili usodo številnih intelektualcev v spektru od zmagovalcev do tragičnih poražencev komunistične revolucije. France Pibernik je uvrstil v antologijo *Jutro pozabljenih* (1991) enaindvajset literarnih ustvarjalcev,¹ ki jih je komunistični režim umestil v območje zamolčane literature. Nekateri so padli ali bili ubiti med vojno ali takoj po njej, drugi so bili po osvoboditvi zamolčani in prepovedani. Narte Velikonja je v omenjenem zborniku umeščen na prvo mesto. Junija 1945 je bil na izrednem vojaškem sodišču v Ljubljani obsojen na smrtno kazen z ustrelitvijo. Po drugi svetovni vojni je bila njegova literatura v matični domovini prepovedana, v zdomstvu, v Buenos Airesu, pa sta izšla knjižna izbora njegovih novel *Ljudje* (1955) in *Zanke* (1969). Izbor Velikonjeve proze je leta 1991 izšel tudi v domovini, in sicer z naslovom *Ljudje in zanke* (1991).

Poleg številnih slovenskih pisateljev, kot so Ivan Potrč (1913–1993), Prežihov Voranc² (1893–1950), Edvard Kocbek (1904–1981), Ciril Kosmač³ (1910–1980), Matej Bor (1913–1993), Juš Kozak⁴ (1892–1964), Karel Destovnik Kajuh (1922–1944) idr., so se na drugi strani, v partizanih in Osvobodilni fronti, v koncentracijskih taboriščih in v pregnanstvu, znašle tudi književnice, kot so denimo Kristina Brenk (1921–2009), Branka Jurca⁵ (1914–1999), Anica Černež (1900–1944), Nada Gaborovič (1924–2006), Mira Mihelič (1912–1985), Ada Škerl (1924–2009), Mara Samsa (1906–1959), Ljuba Skornšek (1913–1976) in Vera Albreht (1895–1971). V pisateljskih vrstah se med žrtve povojne komunistične oblasti vpisujejo tudi tisti, ki so bili med vojno na strani komunistov ali celo člani partije, kot je denimo pisateljica Milena Mohorič (1905–1972), ki je bila med obema vojnoma ena najvidnejših

¹ V antologiji se nahajajo: Narte Velikonja, Stanko Vuk, Lado Piščanec, France Kunstelj, Tone Čokan, Tone Polda, Viktor Zorman, Jože Šerjak, Franček Štabuc, Janez Borštnar, Janez Klarič, Karel Starc, France Balantič, Janez Remic, Janez Tominc, Franček Prelog, Ivan Hribovšek, Stane Bračko, Lojze Grozde, Leopold Legat in Odon Peterka. Prim. France Pibernik (ur.), *Jutro pozabljenih* (Celje, 1991).

² Prim. Gregor Kocijan, "O "preobratu" lahko govorimo že ob Kuharjevih Povestih," *Slavistična revija* 61, št. 4 (2013), str. 567–574.

³ Prim. Gregor Kocijan, "Kosmačeva kratka pripovedna proza med vojnoma," *Slavistična revija* 59, št. 4 (2011), str. 401–413.

⁴ Juš Kozak se je med drugo svetovno vojno pridružil partizanom in Osvobodilni fronti, ima pa tudi frontno izkušnjo iz prve svetovne vojne. Več o tem: Alenka Koron, "Reprezentacije velike vojne pri Jušu Kozaku," *Studia Historica Slovenica* 15, št. 3 (2015), str. 549–564.

⁵ O taboriščni izkušnji Branke Jurca in njeni taboriščni prozi prim. Jožica Čeh Steger, "Literarne podobe poti v svobodo v taboriščni prozi Milene Mohorič in Branke Jurca," *Studia Historica Slovenica* 16, št. 1 (2016), str. 165–180 (dalje: Čeh Steger, "Literarne podobe poti v svobodo v taboriščni prozi Milene Mohorič in Branke Jurca").

ustvarjalk kratke proze, po drugi svetovni vojni pa je povsem potonila v pozabo.⁶ Že v študijskih letih se je družila s komunisti in vidnimi levičarskimi kulturniki okrog *Mladike*. Poročena je bila s pesnikom Vladimirjem Premrjem, ki je umrl na Golem otoku. Leta 1942 se je priključila Komunistični partiji Slovenije, delovala v Osvobodilni fronti, preživela koncentracijsko taborišče na Rabu⁷ in po kapitulaciji Italije odšla na Rog k partizanom. Za Mileno Mohorič je bilo usodno leto 1848, obtožena je bila informbirojevske miselnosti. Komunistična oblast, ki ji je sama pripadala, jo je poslej zasliševala, zapirala, premeščala med psihiatrijo in počitniškim domom Društva književnikov na Bledu. V nadaljevanju bosta predstavljena pisatelja Narte Velikonja in Ivan Potrč, ki sta pripadala realističnemu toku slovenske književnosti, politično in ideološko pa sta stala vsak na svojem bregu.

Politična in življenjska usoda pisatelja Narteja Velikonje

Narte Velikonja (1891–1945) je leta 1912 začel študirati pravo na Dunaju, kjer je bil v tesnih stikih z Antonom Korošcem in številnimi književniki, zlasti s Stankom Majcnom.⁸ Svojo pisateljsko pot je Velikonja začel pred prvo svetovno vojno najprej v *Domačem prijatelju* in *Mladiki*, prav tako ga srečujemo v krogu katoliške revije *Dom in svet*, katere uredništvo je med prvo svetovno vojno prevzel Izidor Cankar,⁹ jo odprl za moderno umetniško literaturo in k sodelovanju povabil tudi Ivana Cankarja.

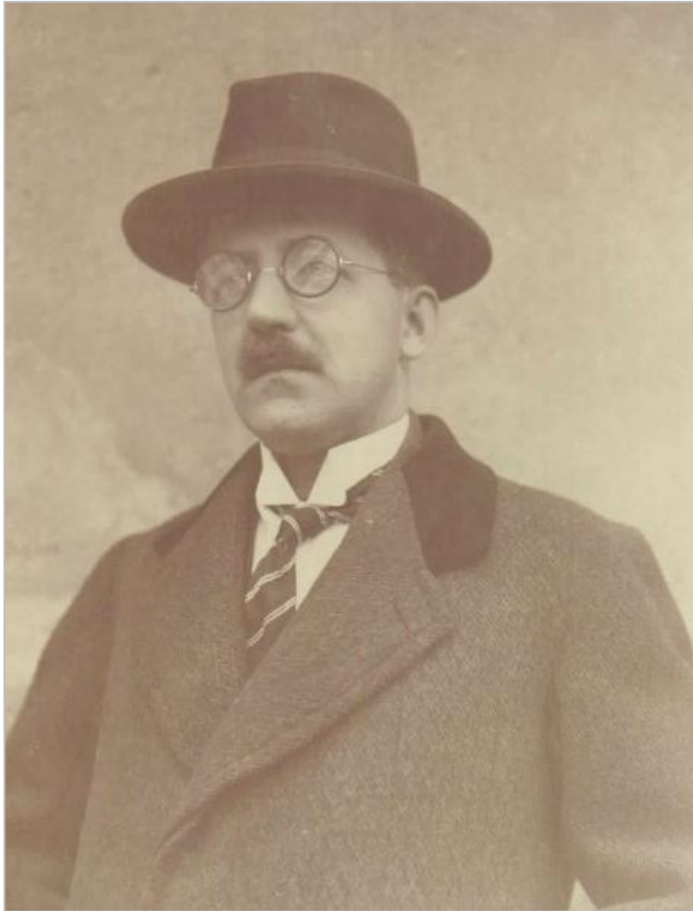
Narte Velikonja je bil med prvo svetovno vojno, leta 1915, mobiliziran. Vojni čas je deloma preživel v poročevalskem uradu in kot prevajalec v vojaškem ministrstvu na Dunaju. Ob koncu prve svetovne vojne je končal študij prava in dobil službo pri pokrajinskem namestništvu in na banovini v Ljubljani.

⁶ Šele leta 2010 sta Lado Kralj in Peter Scherber izdala knjižni izbor njene kratke proze *Zgodbe iz tridesetih let* in pisateljico s tem ponovno priklicala v polje slovenske književnosti.

⁷ O taboriščni izkušnji Milene Mohorič in njenih taboriščnih novelah prim. Čeh Steger, "Literarne podobne poti v svobodo v taboriščni prozi Milene Mohorič in Branke Jurca", str. 165–180.

⁸ Stanko Majcen je bil 21. junija 1944 imenovan za Rupnikovega namestnika, leta 1946 pa prisilno upokojen, doletela sta ga tudi prisilna izselitev iz ljubljanskega stanovanja in odvzem posestva. Po drugi svetovni vojni je bil izrinjen iz javnega in literarnega življenja. Več o tem: Jožica Čeh Steger, "Stanko Majcen in velika vojna", *Studia Historica Slovenica* 15, št. 3 (2015), str. 568.

⁹ Narte Velikonja je od jeseni 1914 do februarja 1919 prebival v ljubljanskem Marijanišču, kjer je sodeloval z Izidorjem Cankarjem. V tem času sta skupaj napisala poglavje iz balkanske vojne *Albanska špijonka*, ki je bilo objavljeno v *Domu in svetu* 1917. Prim. France Koblar, "Narte Velikonja", v: *Slovenska biografija* (Ljubljana, 2013). Dostopno na: <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi768824/#slovenski->, pridobljeno: 3. 12. 2018.

Narte Velikonja
(1891–1945) (dLib)

Leta 1919 je bil nekaj časa tudi tajnik Koroščevega kabineta v Beogradu.¹⁰ Pri *Domu in svetu* je začel sodelovati leta 1910, kjer je objavljala pesmi in psihološko realistično kratko prozo.¹¹ Med prvo svetovno vojno so v njegovo kratko prozo vdrla tudi vojni motivi, kot na primer v kratkih pripovedih *Okameneli kralj* in *Številka 478*, ki sta bili objavljeni leta 1917 v *Domu in svetu*. V prvi pripovedi je tematiziral moralno izmaličenost visoke družbe med vojno, drugo je zaradi vojnih razmer označil kot pismo iz ujetništva in v njej razgalil ponižanje

---

¹⁰ Aleš Maver in Darko Friš, "Iudica me, Deus: duhovniki v politiki na Slovenskem ter v srednji Evropi v prvi polovici 20. stoletja in Anton Korošec", *Acta Histriae* 26, št. 1 (2018), str. 109–126, pišeta o življenju in delu Antona Korošca, ki je bil poklicno povezan z Nartejem Velikonjo in Stankom Majcnom.

¹¹ Poskusil se je tudi v dramatik in napisal dramo v verzih *Sužnji*, v kateri je tematiziral begunstvo med prvo svetovno vojno. Ukvarjal se je še s kritiko, prevajanjem iz nemščine in z uredniškim delom pri reviji *Ilustracija*.

ter razosebljenje ljudi v številke. Velikonja se v omenjenih pripovedih deloma približuje ekspresionizmu ne le zaradi teme destrukcije človeka v vojni, ampak tudi zaradi pripovednih postopkov, hibridne žanrske forme in rabe pravljíčno-alegoričnih ter paraboličnih postopkov.

Narte Velikonja je bil prvi od devetih otrok v družini. Leta 1920 se je poročil z Ivanko Jeglič, nečakinjo ljubljanskega škofa Jegliča. Tudi sam si je nato ustvaril veliko družino s trinajstimi otroki. Psihološko razkrivanje otroškega razumevanja sveta na vasi in socialna prizadetost sta prepoznavni temi njegovih kratkih pripovedi iz obdobja med obema vojnama. Odlikujejo se po nazornih dialogih, v katerih se prepletajo komične in tragične prvine. Dvanajst takšnih novel in črtic je leta 1931 izdal v zbirki *Otroci*, v katerih pripoveduje npr. o obveznem cepljenju otrok (*Cepljenje*), neuresničenih otroških željah (*Birma*), izgubljanju materinščine pri izseljencih (*Amerikanci*) ter otroškem razumevanju življenja in ljubezni (*Izповed, Med dvema stenama*). Velikonja je pisal tudi večerniške povesti, med katerimi je najbolj znana povest *Višarska polena* (1928). Med obema vojnama je sodeloval v številnih katoliških posvetnih organizacijah. Leta 1933 je za posledicami kapi ostal hrom po desni strani telesa. Zaradi velike družine, ki je že tako živela v velikem pomanjkanju, ni hotel sprejeti invalidske upokojitve. Zato je nadaljeval delo uradnika v banovinskih upravnih oddelkih. Pred drugo svetovno vojno je bil pravni referent v oddelku za prosveto.

Narte Velikonja je nasprotoval komunizmu. Med drugo svetovno vojno je sodeloval z Leonom Rupnikom. Leta 1943 je bil imenovan za podpredsednika njegove organizacije Zimska pomoč beguncem, ki so prišli iz različnih krajev v Ljubljano. Na Radiu Ljubljana je od konca 1943 do začetka 1944 imel tudi pet predavanj, v katerih je nasprotoval komunistični revoluciji in jo enačil z zločinom. V teh predavanjih je razkrival "OF in partizanstvo kot državljansko vojno in brutalno komunistično revolucijo".¹² Ta predavanja je objavil v protikomunistični brošuri *Malikovanje zločina* (1944), ki je izšla pri založbi Luč. Njegovo nasprotovanje komunistični revoluciji je bilo tudi pod vplivom političnih pobojev v Ljubljani s strani Varnostno obveščevalne službe, saj je mnoge od pobitih tudi osebno poznal. V predavanju "O, ta je pa izdajalec" je ostro obsodil zločinska dejanja komunistične revolucije:

Ali smo narod požigalcev, roparjev, zločincev in morilcev vobče ali nismo? Ali imamo za člane naroda one, ki so streljali v tilnik, utapljali otroke, zažigali hiše, metali ranjene Slovence v ogenj ali ne? Če smo narod požigalcev, roparjev, morilcev in zločincev v obče, potem je v redu, da so pač vsi kriminalni tipi izginili iz

¹² Prim. Marjan Dolgan, Jerneja Fridl, Manca Volk, *Literarni atlas Ljubljane* (Ljubljana, 2014). Dostopno na: <http://pslk.zrc-sazu.si/sl/literarni-atlas-ljubljane/narte-leonard-lenart-velikonja/>, pridobljeno: 3. 12. 2018.

Ljubljane, da more med delom naroda, ki po njih misli ni narod. Ali ni še nikomur padlo na misel, da že dve leti nimamo v Ljubljani kriminalnih umorov, ne ropov, ne drugih kriminalnih bestialnih zločinov? In ali je v redu, da so ti kriminalni tipi krvniki pri komunistih, da so poveljniki in politični komisarji raznih "bataljonov" in "brigad"? Toda potem, potem je tudi v redu, da noben pošten Slovenec – niti ni treba, da bi bil veren katolik – ni in ni bil in ne more biti nikoli v tem občestvu, ker sovraži zločin. Če je naš slovenski narod res narod morilcev, roparjev, požigalcev in zločincev, in če vsi, ki mislijo, da je to politika, podpirajo to občno lastnost, soglašajo s temi zločini in dajejo potuho, potem jaz niti ne spadam v ta narod.¹³

Po drugi svetovni vojni je bil Velikonja obtožen sodelovanja z okupatorjem in 23. junija 1945 pred izrednim vojaškim sodiščem obsojen na smrt s streljanjem. Po dveh dneh, 25. junija 1945, je bila nad njim izvršena smrtna obsodba na današnjem strelišču pod Golovcem.¹⁴ *Slovenski poročevalec* je dne 23. junija 1945 pod naslovom "Krvniki slovenskega naroda pred sodiščem" med drugim zapisal, da je

kot odločen idejni nasprotnik in sovražnik narodnoosvobodilnega gibanja vršil proti temu gibanju ustno agitacijo in pismeno propagando zlasti s tem, da je priobčeval v listih "Slovincu" in "Domoljubu" profašistične članke, ker je objavil v "Dom in svetu" novelo *Zanka* in izdal brošuro *Malikovanje zločina*.¹⁵

V časopisu *Ljudska pravica* pa je bilo dne 26. junija 1945 zapisano, da so bili v imenu naroda "vsi obsojeni na smrtno kazen s streljanjem, na trajno izgubo državljskih pravic in na zaplembo premoženja".¹⁶

Žena ni prejela nobenega dokumenta o moževi sodbi, z družino pa se je morala nato prisilno izseliti v manjše stanovanje.¹⁷ Kraj Velikonjevega groba je ostal neznan, na ljubljanskih Žalah pa je na nagrobniku družine Jeglič-Velikonja zapisano njegovo ime, na grobu se nahaja tudi njegov doprsni kip. Vrhovno sodišče Republike Slovenije je leta 2015 z odločbo odpravilo sodbo revolucionarnega sodišča, ki je Velikonjo leta 1945 obsodilo na smrt.¹⁸

---

¹³ Narte Velikonja, *Malikovanje zločina* (Ljubljana, 1944), str. 21–22.

¹⁴ Prim. Franca Buttolo, "Fantastika in realizem v noveli Zanka Narteja Velikonje", *Dialogi* 28, št. 3 (1992), str. 60–63 (dalje: Buttolo, "Fantastika in realizem v noveli Zanka Narteja Velikonje").

¹⁵ "Krvniki slovenskega naroda pred sodiščem", *Slovenski poročevalec*, 23. 6. 1945, št. 55, str. 3.

¹⁶ "Za svoje težke zločine nad slovenskim narodom so vojni zločinci prejeli zasluženo kazen", *Ljudska pravica*, 26. 6. 1945, št. 54, str. 4.

¹⁷ Meta Velikonja, "Moj oče", *Zaveza* (2011), št. 81. Dostopno na <http://www.zaveza.si/zaveza-st-81-moj-oce-meta-velikonja/>, pridobljeno: 3. 12. 2018.

¹⁸ "Velikonja, Narte (Lenard, Lenart)", Primorci.si. Dostopno na [http://www.primorci.si/osebe/velikonja-narte-\(leonard,-lenart\)/1755/](http://www.primorci.si/osebe/velikonja-narte-(leonard,-lenart)/1755/), pridobljeno: 3. 12. 2018.

Grob družine Jeglič-Velikonja na ljubljanskih Žalah (zgodovina.si/narte-lenart-velikonja-1891-1945/)

Narte Velikonja: *Zanka*

Velikonjeva novela *Zanka* je izšla leta 1943 v reviji *Dom in svet*, nato tudi v zbirki novel *Zanke* (Buenos Aires, 1969). V prvi izdaji je bila novela posvečena spominu mladostnega prijatelja, nekdanjemu banu dr. Marku Natlačenu, ki je bil žrtev atentata komunističnih revolucionarjev oktobra 1942 v Ljubljani.¹⁹ Velikonja tematizira v tej noveli, ki se dogaja v času komunistične diktature, likvidacijo izdajalca skozi oči nasprotnika socialistične revolucije. Meja med realnim in fantastičnim v noveli je povsem zabrisana, izdajalec in komunistični atentator pa sta vpletena tudi v ljubezenski trikotnik. Franca Buttolo opozarja na podobno temo likvidacije izdajalca v Kocbekovi noveli *Črna orbideja*, napisani z vidika partizana oz. vojaka pod vodstvom komunistične partije.²⁰ V psihološki noveli *Zanka* je glavni protagonist visok državni uradnik Potokar. Je poročen, star okrog petdeset let in oče petih otrok. Pripoved se prične z nočnim pogovorom med Potokarjem in atentatorjem njegovega politično pomembnega somišljenika in prijatelja Oblaka takoj po umoru. Zjutraj Potokar ne ve, ali je bil atentator res pri njem ali se mu je to le sanjalo. Nato doživlja hude duševne stiske. Na domu ga obiskujejo sodelavci pa tudi neznana

¹⁹ Prim. Ivo Žajdela: *Komunistični zločini na Slovenskem* (1991), str. 42.

²⁰ Buttolo, "Fantastika in realizem v noveli *Zanka* Narteja Velikonje", str. 60.

lepotica, ki se mu predstavi kot atentatorjeva zaročenka Metka. Na skrivaj ga prosi, naj ne izda njenega zaročenca, ta ji to tudi obljubi, čeprav po drugi strani čuti moralno dolžnost, da bi atentatorja prijavil policiji. Potokar se vse bolj zapleta v erotični odnos z lepoticco, ona ga slednjič zvabi na srečanje z njenim zaročencem, da bi mu tudi sam zagotovil molčečnost. Potokar sluti, da ga dekile pelje v smrt, vendar ji sledi v Frančiškansko ulico. A v trenutku, ko se prikaže njen zaročenec in namerava ustreliti Potokarja, se zgodi preobrat. Dekle ustrelji svojega zaročenca, protagonist pa se na koncu vse bolj zaplete v erotično zanko lepoticce z drugega političnega brega.

Ivan Potrč – pisatelj iz kroga zmagovalcev komunistične revolucije

Ivan Potrč (1913–1993) se je rodil v kmečki družini v Štukih pri Ptujju še za časa Avstro-Ogrske. V tridesetih letih prejšnjega stoletja je z družbenokritičnim črticami in novelami, po vojni zbranimi v knjigi *Kočarji in druge povesti* (1946), odločno prelomil z literarno idealizacijo kmečkoga življenja na Slovenskem ter pokazal na pereče socialne in moralne razpoke slovenske vasi v stari Jugoslaviji v času hude gospodarske krize. V predvojni prozi je tematiziral razslojevanje vaškega prebivalstva, krivične družbene odnose, obupno revščino, zaostalost, trdo delo kakor tudi moralne stiske viničarjev, kočarjev oziroma dninarjev na območju Ptujškega polja, Haloz in Slovenskih goric.²¹

Ivan Potrč je bil že leta 1934 zaradi dejavnosti v ptujski partijski celici, tj. tik pred maturo, aretiran. Kot politični zapornik je preстал enajst mesecev v ljubljanski ječi, odvzeta mu je bila pravica do dedovanja in opravljanja mature na vseh šolah po Kraljevini Jugoslaviji. Z izkušnjo političnega zapornika je bil tudi pisateljsko zavezan idejam komunizma oziroma socializma.²² Kot pisatelj in publicist se je odločno postavil na stran izkoriščenih ljudi, zaradi česar ga literarna zgodovina uvršča med utemeljitelje socialnega realizma pri nas. Potrč v svoji pripovedni prozi ne želi zakriti socialistične ideologije, vendar v številnih intervjujih zatrjuje, da so jo narekovale njegove osebne izkušnje in globoka prizadetost nad ponižanim življenjem v "narobešnjem svetu", kakor je poimenoval razmere v stari Jugoslaviji.

S Potrčevo kmečko prozo so v slovenski književnosti prvič umetniško zaživele tako motivno-tematske kakor tudi jezikovne značilnosti vzhodnoštajerske pokrajine. Z njimi je hotel čim bolj nazorno ubesediti svojega človeka in ostati zvest njegovemu mišljenju, čustvu in nagonu. Njegovi kočarji, dninarji, viničarji

---

²¹ Jožica Čeh Steger, "O Potrčevi predvojni pripovedni prozi," *Jezik in slovstvo* 51, št. 5 (2006), str. 15–23.

²² Franc Zadravec, "Glavni leposlovnii tokovi v Sloveniji med prvo in drugo svetovno vojno," *Jezik in slovstvo* 12, št. 4 (1967), str. 179.

Ivan Potrč (1913–1993) (www.sazu.si/clani/ivan-potrc)

in kmetje so ubesedeni v realističnem, deloma v naturalističnem stilu. Zmeraj so živi in polnokrvni ljudje z vsemi napakami in slabostmi, za katere je pisatelj največkrat poiskal družbene in biološke motivacije.²³ V nadaljevanju nas zanima Potrčeva življenjska in pisateljska pot med drugo svetovno vojno in po njej.

Potrč je bil pred drugo svetovno vojno nekaj časa zaposlen kot novinar pri Mariborskem večerniku, začetek druge svetovne vojne pa je dočakal v Makedoniji, kjer je služil vojaški rok, vendar mu je uspelo pobegniti in po treh tednih priti domov v Ruše k svoji družini: "Vojna me je zajela v Makedoniji. Pri

²³ Jožica Čeh Steger, "Potrčeva zgodnja proza v družbenem, moralnem in političnem kontekstu", *Studia Historica Slovenica* 13, št. 2–3 (2013), str. 817–828.

Skopju sem ušel pred nemško obkolitvijo ter po treh tednih prišel v Ruše.²⁴ Po prihodu domov je vzpostavil zvezo s ptujskimi partijci in bil kmalu po ruških aretacijah na Koroškem kolodvoru v Mariboru izdan in aretiran, nekaj dni zatem pa odposlan v koncentracijsko taborišče Mauthausen.²⁵ Iz koncentracijskega taborišča Mauthausen je prišel spomladi 1942 v Gradec, delal kot strugar v neki graški tovarni in znova mobiliziral slovenske fante v partijsko organizacijo. Leta 1943 je skupaj s tedanjo ženo, pesnico Ljubo Skornšek, odšel k partizanom, najprej na Gorenjsko, kjer je delal v agitacijsko-propagandni službi, potem pa ga je CK KPS poklical na Dolenjsko za urednika *Ljudske pravice*.²⁶ Njegova vrnitev iz taborišča je zbudila nezaupanje v komunističnem vrhu. Po odhodu v partizane je bila za njim poslana depeša o likvidaciji, ki se ni uresničila. Pri partizanih v Beli krajini je bil izvoljen za prvega predsednika Društva slovenskih novinarjev in propagandistov.²⁷ Zadnje leto vojne je delal v Beogradu kot dopisnik *Borbe*. V začetku leta 1946 je prišel v Ljubljano in prevzel uredništvo *Ljudske pravice*. Od leta 1947 pa vse do upokojitve leta 1972 je delal kot glavni urednik Mladinske knjige. Kot urednika ali sodelavca ga najdemo tudi pri *Domovini*, *Borbi*, *Novi Makedoniji*, aktivno je deloval pri Prešernovi družbi, leta 1977 je postal izredni in leta 1983 redni član Slovenske akademije znanosti in umetnosti. Ob vsestranski kulturni dejavnosti je po drugi svetovni vojni zasedal visoka mesta v političnem življenju, bil je narodni poslanec za ptujsko pokrajino, dva mandata član CK ZKS, delegat na kongresih ZKS in na kongresih pisateljev Jugoslavije doma in na tujem, dva mandata predsednik Društva slovenskih pisateljev, prvič izvoljen 1944 in drugič od 1974 do 1978. Za literarno in kulturno-politično dejavnost je prejel tudi števila priznanja in nagrade, leta 1984 nagrado AVNOJ-a kot posebno družbeno priznanje za ustvarjalno delo, ki ima splošen pomen za razvoj na področju književnosti, kakor piše na plaketi. Bil je dvakratni prejemnik Prešernove nagrade, leta 1947 za dramo *Kreflova kmetija* in leta 1955 za roman *Na kmetih*. Odlikovan je bil tudi z redom SFRJ s srebrnim vencem in z redom zaslug za narod z zlato zvezdo.²⁸

---

²⁴ Rokopisna zapuščina v Knjižnici Ivana Potrča Ptuj, škatla 3, mapa 2, pismo Ivana Potrča Centralnemu komiteju K. P. S, 13. 3. 1944 (tipkopis), str. 1–12.

²⁵ "Naj povem, kako so me aretirali 'ta črni', kak mesec po ruških aretacijah kar z vlaka, ko sem se peljal na zvezo v Ptuj – in tako sem se odpeljal že čez kak dan z že pripravljeno skupino v taborišče." Prim. Franček Bohanec, *Portret Ivana Potrča. Literarnozgodovinski portret* (Ljubljana, 2002), str. 87.

²⁶ Potrč je bil po drugi svetovni vojni poročen s pisateljico Branko Jurca.

²⁷ Franček Šafar, "Pisatelj Ivan Potrč", *Jezik in slovstvo* 5 (1959/60), str. 194 (dalje: Šafar, "Pisatelj Ivan Potrč").

²⁸ Božena Kmetec-Friedl, *Zapuščina Ivana Potrča v ptujski knjižnici* (Ptuj, 2013).

Potrč med osvoboditelji

Ivan Potrč je dočakal evforijo osvoboditve v Zagrebu, kamor je prišel kot vojni dopisnik na tanku skupaj s Prvo armado. O tem priča njegova reportaža "Zmaga"²⁹ (1947),³⁰ v kateri opisuje vojaške akcije Prve armade na poti od Papuka do Zagreba in končno zmago nad okupatorjem. Vojaško zmagoslavje doseže vrh na Ilici, kjer jih kot osvoboditelje pričakajo množice ljudi, jih evforično pozdravljajo in obsipavajo s cvetjem. Potrčevo oko pa se na zmagoviti poti armade ustavlja tudi ob grozodejstvih vojne, ob ustaških pokolih v Stari Gradiški, kjer vidi grozljive podobe: iz matere izrezanega otroka, z belimi in okrvavljenimi možgani obmetane stene, v kanale iztekajočo se kri idr.³¹ O nemških vojakih piše, da bežijo pred armado "kakor plaz drobnih in ušivih pik", opisuje pa tudi grmade njihovih trupel:

Nekje za Požego se je znenada odprla bregasta planjava, a na tej – do konca življenja ne bom do kraja verjel lastnim očem, kaj so te oči zagledale – je ležalo truplo ob truplu, vsa ta trupla pa so bila že močno rumenkasta. Da, bilo jih je več kot snopja za žanjicami, kakor nam je to povedala Prešernova pesem. Vedel sem, a to po čeladah in po zelenkastih pločevinastih maskah, po teh škatlah, da so to nemška trupla ... in še mi je bilo dano videti ta trupla, ta nemška trupla, trupla tistih, ki so klali po moji ljubi domovini, trupla tistih, ki so klali po svetu, od Afrike in do Azije in še in še pri nas.³²

Potrč je ostal zvest revoluciji, a tudi človeku

Potrč je ostal zvest partiji in ideologiji socializma vse do konca svojega življenja. Pripovedna in dramska besedila je pisal iz življenjskih izkušenj in prepričanja, da morajo biti pisatelji povezani z narodnostno in socialno usodo ljudstva.³³ Ko je leta 1946 izdal zbirko svojih predvojnih novel in črtic pod naslovom *Kočarji in druge povesti* (1946), je s sklepno črtico *Čez Dravo* že posegel v čas druge svetovne vojne. V tej črtici je tematiziral prebeg štajerskih fantov iz okolice Ptuja, ki so bili mobilizirani v nemško vojsko, k partizanom na Pohorje. Prva leta po drugi svetovni vojni je v kratki prozi motivno posegal v vojna in prva povojna

²⁹ V tretji knjigi Potrčevega *Izbranega dela* sta natisnjeni varianti reportaže z naslovom "Zmaga", ena je iz leta 1947 in druga iz leta 1979.

³⁰ Renata Debeljak, "Potrčevo videnje svobode leta 1945", *Studia Historica Slovenica* 16, št. 1 (2016), str. 181–201. Prispevek Renate Debeljak oriše temeljne značilnosti Potrčeve vojne reportaže.

³¹ Ivan Potrč, "Zmaga", v: Ivan Potrč, *Grudje* (Ljubljana, 1983), str. 180.

³² Prav tam, 179.

³³ Branko Hofman, *Pogovori s slovenskimi pisatelji* (Ljubljana, 1975), str. 382.

leta. V nekaterih besedilih je afirmativno opisoval partizanstvo in povojno socialistično izgradnjo domovine. Objavljal jih je v *Kmečkem glasu*, *Ljudski pravici* idr. V kratki prozi (*Slovenska mati piše sinu – partizanu*, *Dezerter*, *Balada o Osojniku*, *V kurirski karavli*, *Komisarka*) so tematizirani vojni dogodki z motivi, kot so izdajstvo, herojske podobe partizanstva, odločnost in borbenost ljudstva, moč kolektivizma, črno-belo slikanje literarnih oseb ipd. Gre za pripovedi, v katerih se v posameznih segmentih razbira t. i. "narodnoosvobodilna breza".³⁴ V časopisno objavljenih črticah (*Med in mleko*, *Dva kmeta*, *Jur Jurač in njegovi bodo volili* in *Likvidator*) je črno-bela polarizacija vaških ljudi, ki so se med vojno delili na partizane in izdajalce, oportuniste in strahopetce, zelo izrazita, v sklepnih delih pa triumfirajo zmaga, prevzem oblasti, socialistična izgradnja domovine in kolektivni duh.

Potrč je tudi po drugi svetovni vojni ostal zavezan realistični književnosti, v ospredje je postavljala socialne in še zlasti intimne usode posameznikov. Njegovo pripovedništvo je v velikem delu avtobiografsko obarvano, v novelah je tematiziral življenje malega človeka, individualne usode posameznikov, spomine na neizživeto mladostno ljubezen idr. Iz pripovedi se razbira pisateljeva čustvena prizadetost ob usodah "nesmilečnega" življenja, osebe se med seboj dramatično spopadajo, fizično in duševno propadajo. V povojnih novelah (*Kako smo se ženili*, *Onkraj zarje*, *Czek*, *Na verne duše*, *Med mašami* idr.) pisatelj z izkušnjami zrelega človeka razmišlja o minljivosti življenja, na to pa naveže zgodbe o nepotešeni mladostni ljubezni, v katerih se pojavljajo od čutnosti prekipjavajoča dekleta iz njegovega domačega okolja.

Potrča je zanimala erotika kmečkega človeka, na primer v romanu *Na kmetih* (1954), ki je preveden v številne tuje jezike, v stranski figuri Štrafele pa prikaže tudi lažnega partizana in povojnega povzpeticnika. Potrč se tudi v novelah in romanih, nastalih po drugi svetovni vojni, ni izognil družbenim in politično-zgodovinskim temam. Kot pisatelj je ostal zvest idejam komunistične revolucije in povojne socialistične izgradnje, čeprav je obenem potrebno poudariti, da je njegova literatura v območju humanizma oz. vere v človeka. V daljših pripovednih delih lahko opazujemo Potrčevo tematizacijo nastajanja povojnega združništva in kolektivizacije vasi (*Svet na Kajžarju*, 1948), uboja predvojnih revolucionarnih komunistov (*Zločin*, 1955), nezaupanja v partizane (*Srečanje*, 1963) in tesnobnih občutij ob razpadu socializma (*Tesnoba*, 1991).

V povesti *Svet na Kajžarju* (1948) Potrč tematizira nastajanje povojne vinogradniške zadruge na Kogu in izgradnjo socialističnih odnosov na vzhodnoštajerskem podeželju. Nekdanji hlapci, kočarji in viničarji iz vzhodnih delov Slo-

³⁴ Potrč piše, da so v partizanskem štabu na Rogu razpravljali o "narodnoosvobodilni brezi", da naj bi ob brezi bilo narisano tudi sedlo, nekaj partizanskega, in zavrnilo takšno propagandistično pisanje (Ivan Potrč, "Narodnoosvobodilni brezi na rob", *Delo*, 11. 10. 1979, št. 238, str. 14).

venskih goric se odločajo o predsedniku vinogradniške zadruga, ki mora imeti čisto partizansko preteklost in biti izbran po ljudski volji. V mislih imajo že predvojnega revolucionarja Vračka, vendar se ta na množičnem sestanku vlogi odpove in razkrije, da je med vojno zaradi naivnosti izdal revolucionarja Jožeta Kerenčiča, ki so ga Nemci ubili leta 1942. Okrog Vračka in njegovega etičnega problema se razvršča vrsta oseb z različno izkušnjo iz druge svetovne vojne, predsednik zadruga pa postane partizan Orešnik. Potrč pripoveduje o prebujanju vaškega prebivalstva in ustvarjanju socialističnih odnosov na vasi. Čeprav pokaže na različne človeške značaje in se s tem izogne črno-belemu slikanju, je ideja o izgradnji socializma na vasi jasno izražena, osrednji junak povesti pa postane vaški kolektiv.

Roman *Zločin* (1955) je Potrč označil kot kroniko. Ima pet poglavij in velja za njegovo politično angažirano delo, saj ponazarja čistot revolucionarne ideje in herojski lik predvojnega komuniste. Obenem gre za zločin nad človekoma, saj njuna krivda ni bila dokazana. Franček Šafar piše, da je Potrč ta roman napisal kot politik, da bi se tudi kot književnik oddolžil "našim revolucionarjem med obema vojnama, ko so v svojem boju izkpravavali in podlegli nasilju".³⁵ Roman pripoveduje o predvojnih komunistih, organizacijskem sekretarju CK KPJ Djuru Djakoviću in tajniku Rdeče pomoči Nikoli Hečimoviću, ki ju je oblast zahrbtno ubila v Šelejevi grapi pod Ostrim vrhom na jugoslovansko-avstrijski meji pri Šentilju. Kot literarna lika se imenujeta Djurović in Selimović. V intervjuju z Manco Košir je Potrč o razlogih za ta roman povedal:

Jaz pa sem svojemu povojskinemu času hotel svoje povedati, ko pa tolikokrat ni bilo milosti za tiste predvojskine komuniste. Da, v *Zločinu* sem zapisal tudi, da je hudo in težko, ko izgubiš vero v človeka, človečansko pa je, da človeka dojameš, ko z njegovim breznom začutiš in ko moreš zaživeti znova z vero vanj. Tako je tudi Djaković razumel, kaj more kdo prenesti, a česa kdo ne more, da sta potem lahko oba skupaj s Hečimovićem kot junaka umrla.³⁶

Zgodba je oprta na realno zgodovinsko dogajanje konec aprila leta 1929. Gre za aretacijo obeh omenjenih revolucionarjev v Zagrebu, zasliševanje in mučenje na tamkajšnji policiji, nato pa sledimo njenemu potovanju z vlakom iz Zagreba ob spremstvu žandarjev v Maribor, od koder sta morala vklenjena iti na jugoslovansko-avstrijsko mejo, kjer sta ju orožnika ustrelila pod pretvezo, da sta hotela pobegniti. Djuro je prikazan kot neomajen, trden komunist, ki ostaja zvest svoji ideji vse do konca, medtem ko je Selimović sprva labilen, vendar to

³⁵ Šafar, "Pisatelj Ivan Potrč", str. 233.

³⁶ Manca Košir, "Ivan Potrč. Intervju Sodobnosti", *Sodobnost* 30, št. 4 (1982), str. 337–349.

ob tovarišu premaga in se oba žrtvujeta za revolucionarno idejo. Prikazana sta kot herojska junaka, Djuro celo kot monumentalna podoba komunista brez zmot in napak, ki vedno ostane trd in odločen. Na koncu, ko gresta oba v smrt, se nekoliko omehča in postane bolj človeški.

Roman *Srečanje* (1963) pripoveduje o skrhanih medčloveških odnosih v partizanih, o zaupanju in nezaupanju med prijateljicama, ki se odpravita v partizane, kakor tudi o nezaupljivosti in moči ideologije v partizanskem štabu, ki ne pozna nians in deli ljudi na naše in vaše, izdajalce in pravoverne, junake in slabiče. V intervjuju z Manco Košir je Potrč dejal, da je bil ta roman napisan proti nezaupanju, ki ga je izkusil v partizanstvu po vrnitvi iz Mauthausna, a tudi zaradi vere v človeka, zaradi zaupanja vanj.³⁷ Zgodba se zapleta okrog prijateljic, Fanči in Pavle, ki sta odšli v partizane, prva postane komisarka, druga doma skriva ranjenega partizana in skrbi zanj. Fanči je odločna partizanka, neizprosnostno zavezana komunistični revoluciji, medtem ko je Pavla labilna, čustvena, strahopetna in naivna. Vsem hoče le dobro, vodi jo človečnost, k partizanom je šla iz ljubezni do fanta in ne zaradi pripadnosti ideologiji. Čeprav ni zakrivila ničesar, postane žrtev. Proti njej se obrne tudi prijateljica, partizansko sodišče jo obsodi izdaje in sodelovanja z okupatorjem. Iz partizanske ječe jo slednjič viteško reši fant, partizanski komisar, tako da jo ugrabi, nato pa se mora zaradi kršitve pravil sam ustreliti. Dogajanje je umeščeno v okolico Ptujja, v tamkajšnje vaške domove in okoliške gozdove, ki so postali med vojno prostori partizanov, domačih izdajalcev, hitlerjevcev in nemških okupatorjev, kjer so se med vojno dogajala izdajstva, grozljiva mučenja, požiganja domov idr. Bistvo romana je izraženo v pisateljevi sklepni misli: "To nesmilečno življenje zna biti kdaj tudi smilečno, če že ne more biti pravično." Nad ideologijo na koncu vendarle zmaga ljubezen, Pavla, ki nosi pod srcem otroka, ostane živa. Potrč v tem romanu poudarja pomen partizanstva, borbenost, pojavljajo se pozitivni in negativni junaki, partijska vzgoja, vendar je za povojni čas značilna herojska, idealizirana podoba partizanstva tudi presežena. V jedro romana je postavil vprašanja medčloveških odnosov (prijateljstva, zaupanja, nezaupanja) in pokazal, kako je tudi v partizanskih štabih nezaupanje v človeka povzročalo krivice posameznikom.

Ivan Potrč je v zadnjih letih svojega življenja s tesnobo doživljal zlom socializma pri nas. Kot komunist in nekdanji partizan je ves čas branil pridobitve narodnoosvobodilnega boja in revolucije. Vse do konca svojega življenja je bil prepričan v samoupravni socializem. Tudi ta roman temelji na kontrastni poziciji literarnih oseb. Valentinu Kolencu, nekdanjemu partizanu in borcu, v katerem razbiramo pisateljeve avtobiografske poteze, ki v zadnjih letih doživlja osebne krivice, stoji nasproti politični oportunist Tobijas. Potrč je v svojem

---

³⁷ Prav tam, str. 341.

zadnjem romanu z naslovom *Těsnoba* (1991), ki ga je pisal deset let, z grenkobo opazoval anomalije in razkroj samoupravnega socializma.

Sklep

Ob koncu druge svetovne vojne so se tudi številni slovenski pisatelji in pisateljice znašli na bregovih zmagovalcev in tragičnih poražencev komunistične revolucije. Literaturo mnogih, ki so preživeli drugo svetovno vojno, je povojna oblast prepovedala ali pa so bili kot literarni ustvarjalci zamolčani. V prispevku obravnavana pisatelja Narte Velikonja in Ivan Potrč sta pisateljsko pripadala literarnemu toku realizma, politično pa sta stala vsak na svojem bregu.

Narte Velikonja (1891–1945) je bil nasprotnik komunizma in je med drugo svetovno vojno sodeloval z Leonom Rupnikom. V radijskih predavanjih in brošuri *Malikovanje zločina* (1944) je komunistično revolucijo pri nas razglasil za zločin. Po osvoboditvi je bil obtožen sodelovanja z okupatorjem in 23. junija 1945 pred izrednim vojaškim sodiščem obsojen na smrt s streljanjem, kar se je po dveh dneh na današnjem strelišču pod Golovcem tudi zgodilo. Pisateljsko so ga zanimale socialne in psihološke stiske malih ljudi ter otrok (*Otroci*, 1931), v svoji zadnji bolj znani noveli *Zanka* (1943) pa je tematiziral likvidacijo izdajalca skozi oči nasprotnika revolucije.

Ivan Potrč (1913–1993) se je že pred drugo svetovno vojno zapisal komunizmu in bil v Kraljevini Jugoslaviji leta 1934 kot gimnazijec pred maturo tudi politični zapornik. Med drugo svetovno vojno je preživel koncentracijsko taborišče Mauthausen in po izpustitvi odšel v partizane. Osvoboditev je dočakal kot vojni dopisnik *Borbe* skupaj s Prvo armado v Zagrebu. Po drugi svetovni vojni je zasedal visoke politične funkcije in ostal zvest komunizmu vse do konca svojega življenja. Takoj po drugi svetovni vojni je objavil nekaj pripovedi in reportaž o revoluciji in izgradnji socializma, ki sodijo v afirmativno-propagandno literaturo. V povojnih letih se je posvečal erotičnim temam, v tematizaciji partizanstva in izgradnje socializma pa je ostal zvest komunistični ideologiji, vendar je v ospredje teh literarnih del postavil medčloveške odnose in ohranjal vero v človečnost.

Jožica Čeh Steger

IVAN POTRČ AND NARTE VELIKONJA ON THE SUNNY AND SHADOWY SIDE OF REVOLUTION

SUMMARY

At the end of the Second World War, many Slovenian writers found themselves on either side of the communist revolution: among the victors or the tragic losers. The literature of many of those who survived the war was banned by the post-war authorities or at the very least they, as literary creators, were silenced. In this piece, it is highlighted how the life and literary paths of two writers Narte Velikonja and Ivan Potrč, both of whom belonged to the literary trend of realism but who stood on opposing warring factions, unfolded following the war.

Narte Velikonja (1891–1945) was an opponent of communism and cooperated with Leon Rupnik during the Second World War. In his radio lectures and the brochure *Worshipping a crime* (1944) he declared the communist revolution a crime. After liberation, he was accused of having collaborated with the occupying forces and was sentenced to death by firing squad by a military tribunal on June 23, 1945. He was executed two days later at what is today the shooting range by Golovec. As a writer he was concerned with the social and psychological distress of ordinary people and children (*Otroci*, 1931). In his more famous final novel *Zanka* (1943) he thematised the liquidation of a traitor, as seen from the perspective of an opponent of the revolution.

Ivan Potrč (1913–1993) avowed himself to communism before the Second World War, and as a high schooler, in the Kingdom of Yugoslavia, before the matura examination of 1934, he was imprisoned on political grounds. During the war, he survived the concentration camp Mauthausen and after release joined the partisans. When liberation arrived, he was a war correspondent for *Borba* with the First Army in Zagreb. After the war, he occupied high ranking political posts and remained loyal to communism until he died. Immediately after the war, he published some stories and reports on the revolution and the building of socialism, which can be classified as affirmative-propaganda literature. In the post-war years, he devoted several years to the erotic topic. By thematising the topics of partisans and the building of socialism he stayed loyal to communist ideology. Despite his ideological position, he placed interpersonal relations and faith in humanity at the forefront of his literary works.

VIRI IN LITERATURA

Knjižnica Ivana Potrča Ptuj, rokopisna zapuščina Ivana Potrča, škatla 3.

Delo – Ljubljana, 1979.

Ljudska pravica – Lendava, 1945.

Slovenski poročevalec: glasilo Osvobodilne fronte – Ljubljana, 1945.

.....

Bohanec, Franček, *Portret Ivana Potrča. Literarnozgodovinski portret* (Ljubljana, 2002).

Buttolo, Franca, "Fantastika in realizem v noveli Zanka Narteja Velikonje", *Dialogi* 28, št. 3 (1992), str. 60–63.

Čeh Steger, Jožica, "Literarne podobe poti v svobodo v taboriščni prozi Milene Mohorič in Branke Jurca", *Studia Historica Slovenica* 16, št. 1 (2016), str. 165–180.

Čeh Steger, Jožica, "O Potrčevi predvojni pripovedni prozi", *Jezik in slovstvo* 51, št. 5 (2006), str. 15–23.

Čeh Steger, Jožica, "Potrčeva zgodnja proza v družbenem, moralnem in političnem kontekstu", *Studia Historica Slovenica* 13, št. 2–3 (2013), str. 817–828.

Čeh Steger, Jožica, "Stanko Majcen in velika vojna", *Studia Historica Slovenica* 15, št. 3 (2015), str. 568.

Debeljak, Renata, "Potrčevo videnje svobode leta 1945", *Studia Historica Slovenica* 16, št. 1 (2016), str. 181–201.

Dolgan, Marjan, Fridl, Jerneja in Volk, Manca, *Literarni atlas Ljubljane* (Ljubljana, 2014). Dostopno na: <http://pslk.zrc-sazu.si/sl/literarni-atlas-ljubljane/narte-leonard-lenart-velikonja/>, pridobljeno: 3. 12. 2018.

Hofman, Branko, *Pogovori s slovenskimi pisatelji* (Ljubljana, 1975).

Kmetec-Friedl, Božena, *Zapuščina Ivana Potrča v ptujski knjižnici* (Ptuj, 2013).

Koblar, France, "Narte Velikonja", *Slovenska biografija* (Ljubljana, 2013). Dostopno na: <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi768824/#slovenski->, pridobljeno: 3. 12. 2018.

Kocijan, Gregor, "Kosmačeva kratka pripovedna proza med vojnama", *Slavistična revija* 59, št. 4 (2011), str. 401–413.

Kocijan, Gregor, "O 'preobratu' lahko govorimo že ob Kuharjevih Povestih", *Slavistična revija* 61, št. 4 (2013), str. 567–574.

Koron, Alenka, "Reprezentacije velike vojne pri Jušu Kozaku", *Studia Historica Slovenica* 15, št. 3 (2015), str. 549–564.

Košir, Manca, "Ivan Potrč. Intervju Sodobnosti", *Sodobnost* 30, št. 4 (1982), str. 337–349.

Maver, Aleš in Friš, Darko, "Iudica me, Deus: duhovniki v politiki na Slovenskem ter v srednji Evropi v prvi polovici 20. stoletja in Anton Korošec", *Acta Histriae* 26, št. 1 (2018), str. 109–126.

Pibernik, France (ur.), *Jutro pozabljenih* (Celje, 1991).

Potrč, Ivan, "Zmaga", v: Ivan Potrč, *Grudje* (Ljubljana, 1983), str. 180.

Šafar, Franček, "Pisatelj Ivan Potrč", *Jezik in slovstvo* 5 (1959/60), str. 194.

Velikonja, Meta, "Moj oče", *Zaveza*, št. 81 (2011). Dostopno na <http://www.zaveza.si/zaveza-st-81-moj-oce-meta-velikonja/>, pridobljeno: 3. 12. 2018.

Velikonja, Narte, *Malikovanje zločina* (Ljubljana, 1944).

Zadavec, Franc, "Glavni leposlovni tokovi v Sloveniji med prvo in drugo svetovno vojno", *Jezik in slovstvo* 12, št. 4 (1967), str. 179.

Žajdela, Ivo, *Komunistični zločini na Slovenskem* (1991).

Žigon, Zdenka, "Velikonja, Narte (Lenard, Lenart)", Primorci.si. Dostopno na [http://www.primorci.si/osebe/velikonja-narte-\(leonard,-lenart\)/1755/](http://www.primorci.si/osebe/velikonja-narte-(leonard,-lenart)/1755/), pridobljeno: 3. 12. 2018.

DOI 10.32874/SHS.2019-04
UDC 929Potrč I.+929Velikonja N.
821.163.6.09

Author: **ČEH STEGER Jožica**

Ph.D., Full Professor

University of Maribor, Faculty of Arts, Department for Slavic Languages and Literatures

Koroška 160, SI–2000 Maribor, Slovenia

Title: **IVAN POTRČ AND NARTE VELIKONJA ON THE SUNNY AND SHADOWY SIDE OF REVOLUTION**

Studia Historica Slovenica

Časopis za družboslovne in humanistične študije / *Humanities and Social Studies Review*

Maribor, 19 (2019), No. 1, pp. 135–152, 37 notes, 3 pictures

Category: 1.01 Original scientific paper

Language: Original in Slovene (Abstract in Slovene and English, Summary in English)

Key words: Ivan Potrč, Narte Velikonja, victors in the revolution, victims of communism, social realism

Abstract: Slovenian writers at the end of the Second World War shared the fate of many intellectuals which included all on the spectrum from the winners to the losers in the communist revolution. In this piece, we try to highlight the lives and literary paths of two Slovenian authors after the Second World War, Ivan Potrč and Narte Velikonja. Potrč was since his high school years an avowed communist, a political prisoner in the Kingdom of Yugoslavia, an inmate in the concentration camp Mauthausen, and a partisan. After the war, he occupied senior political positions. The fate of Narte Velikonja, a pro-catholic high ranking banovina official and co-worker of Rupnik during the war, ended tragically. The post-war communist authorities sentenced him to death by firing squad on June 23, 1945. As writers, Ivan Potrč and Narte Velikonja connect in their delicate narrative prose.